

UNIVERSITATEA DE ARTĂ TEATRALĂ ȘI CINEMATOGRAFICĂ
„I.L. CARAGIALE” BUCUREȘTI

REZUMAT
TEZĂ DE DOCTORAT

STRUCTURI NARATIVE ÎN FILMUL NORDIC CONTEMPORAN

CONDUCĂTOR DE DOCTORAT:

Prof. Univ. Dr. Dana Duma

DOCTORAND:

Oana Răsuceanu

2024

Cuprins

Argument	2
1. CONTEXTUL	7
1.1. Țările Nordice – context social și economic. Paradoxuri	7
1.2. Fericirea. Mod de întrebuințare.....	13
1.2.1. <i>Hygge</i> sau Arta de a crea o atmosferă frumoasă.....	15
1.2.2. <i>Friluftsliv</i> sau Despre cum să sorbi fiecare rază de soare.....	17
1.2.3. <i>Janteloven</i> – legile lui Jante – sau Despre spiritul societăților nordice: egalitariste sau egalitare?	19
1.3. Culturile nordice: protestantism și austeritate	21
1.3.1. <i>Anti-janteloven</i> sau Despre paradoxul exuberanței	21
1.3.2. Noua Bucătărie Nordică și Fenomenul Noma.....	23
1.3.3. Nordic by Nature / Spirit nordic sau Despre uimitorul KOKS	26
1.3.4. Cinema și gastronomie. O paralelă necesară: cele trei manifeste.....	29
1.3.5. <i>Babettes Gæstebud</i> / <i>Babette's Feast</i> : primul Oscar danez.....	32
1.3.6. Henrik Ibsen și Ingmar Bergam. Univers opresiv și denunțarea ipocriziei.....	35
1.4. Repere culturale - textul dramatic de la Henrik Ibsen și August Strindberg la Lars Norén și Jon Fosse	40
1.4.1. Henrik Ibsen și inovarea dramei moderne	41
1.4.2. August Strindberg și spiritul său proteic.....	45
1.4.3. Lars Norén. Tăcerea traumei sale	50
1.4.4. Jon Fosse. Sensurile din spatele cuvintelor nespuse.....	51
1.5. Lars von Trier – o istorie personală	53
2. CREATIVITATEA SCANDINAVĂ	57
2.1. Thomas Vinterberg.....	57
relaționarea cu povestea din perspectivă personală.....	57
2.1.1. În căutarea adevărului – <i>Festen</i> / <i>The Celebration</i> , <i>Dogma 95</i> #1	57
2.1.2. Resuscitarea tehnicilor clasice de scriere scenaristică	68
2.1.3. Perspectiva asupra familiei	76
2.1.4. Bestia care nu s-a lăsat îmblânzită - <i>Druk</i> / <i>Another Round</i>	81
2.2. Ruben Östlund – povestea tratată obiectiv.....	92
2.2.1. Filmul ca experiment sociologic	92
2.2.3. Testarea limitelor absurdului în construcția secvențelor	116
3. ORIGINALITATEA ISLANDEZĂ	124
3.1. Lumea de dincolo de capătul lumii. Singularitatea islandeză	124
3.1.1. Islanda sau Democrația ca <i>modus vivendi</i>	125

3.1.2. Arhitectura islandeză – între austeritate nordică și constrângerile resurselor.....	126
3.1.3. Islanda ieri, Islanda azi. Economie și nivel de trai.....	127
3.1.4. Bucătăria islandeză tradițională – chintesență a singularității islandeze	129
3.1.5. Islanda sau Despre zbuciumata istorie a alcoolului	132
3.1.6. Imaginarul folcloric islandez – între mituri și turism de masă	134
3.1.7. Umorele islandez sau Despre cum să râzi de plâns	136
3.2. Unicitatea personajului islandez ca element fundamental în construcția scenariului	138
3.3. Peisaj, singurătate și absurd ca personaje centrale	178
în filmul islandez	178
Concluzii	189
Bibliografie	193

CUVINTE CHEIE

Scenariu, structuri narative, personaj, cinematografia nordică, specificitate, dezvoltare scenariu, proiect cinematografic, construcție personaj, Danemarca, Suedia, Islanda, cineast danez, cineast suedez, cineast islandez

Din 1995 și până azi, filmul nordic a reprezentat o sursă continuă de revelații și descoperiri în materie de regizori, scenariști și povești cinematografice. Manifestul Dogma 95 a produs un mecanism de cercetare și abordare a structurilor narative, pe cât de complex, pe atât de incitant, atât pentru realizatorii de film implicați în procesul creativ, cât și pentru publicul expus unor noi forme cinematografice, menite să îl provoace și să îl transforme pe spectator într-un receptor activ, ale cărui simțuri de percepție rămân deschise din primul moment al filmului și mult după ce genericul de final s-a derulat pe ecran.

Lucrarea de față își propune să cerceteze în profunzime mecanismele de creare, dezvoltare și scriere a poveștilor cinematografice aparținând unor țări precum Danemarca, Norvegia, Suedia sau Islanda. Țări care în ultimii 25 de ani s-au impus în istoria recentă a filmului european printr-o serie de cineaști originali, curajoși, buni cunoscători ai tehnicilor de scriere scenaristică, dar totodată vizionari și deschiși către noi interpretări și chei stilistice, atât din punct de vedere al tratării scenariului, cât și al realizării filmului.

Există o serie de întrebări care stau la baza unei astfel de cercetări – cum se creează procesul de lucru pentru scenariu? Care este influența mediului geografic asupra poveștii? Care sunt influențele societății și vieții de zi cu zi asupra construcției poveștii și conturării personajelor? Cât cântărește studiul psihologic în etapa de pregătire a scenariului? Îmi propun să abordez toate aceste teme și să le dezvolt prin aplicarea unor studii de caz concrete, prin exemple de filme și realizatori de film (scenariști / regizori) interesați de acest proces de lucru. Filmul nordic, privit din această perspectivă, naște structuri narative aparte. Structuri care pot reprezenta un mod de lucru pentru alți profesioniști în domeniu și care pot deveni subiect de studiu pentru tinerii scenariști (studenți în formare), aflați în plin proces de căutare a modului de expresie artistică, ce le poate defini, mai apoi, propriul univers creativ.

Structurată în trei părți, lucrarea *Structuri narative în filmul nordic contemporan* pornește de la o întrebare simplă și necesară în procesul de analiză – *Ce este aparte în universul nordic?* Astfel, partea I – **Contextul** – își propune să identifice acele particularități ale unei societăți-resursă pentru personaje și situații memorabile, baza unor scenarii surprinzătoare, unice, în perfectă armonie cu fondul care le generează. Astfel, mult discutata și mult râvnita *fericire* nordică (care plasează Țările Nordice în top 5 *cele mai fericite țări ale lumii*) va fi analizată din perspectiva educației, economiei și religiei, mergând, mai apoi, în profunzime, către identificarea rolului individului în societate și modul în care funcționează comunitățile în

țări precum Norvegia, Danemarca sau Suedia, pornind de la *Janteloven* (Legea lui Jante) și efectul ei pe alocuri (ne)dorit – în special în societatea contemporană.

Țările nordice stau toate foarte bine la indicatorii standardelor de dezvoltare umană, ca și la cei economici. Libertatea presei, libertățile individuale, indicatorii care măsoară nivelul democrației, calitatea educației, calitatea serviciilor sociale și a celor de sănătate – toate acestea au în fiecare an valori impresionante în țările nordice. Astfel, nu e de mirare că ele țin topul indicelui fericirii an de an.

Totuși, orice clasament de acest gen trebuie corelat cu altele pentru a avea o înțelegere de ansamblu, corectă și profundă, a unei societăți. Iar atunci când ne gândim la țările nordice ne vin în minte invariabil ratele ridicate de suicid ani la rând (care în ultima vreme, e drept, au scăzut semnificativ). Sau ratele de alcoolism, în continuare ridicate, în ciuda măsurilor prohibitive (prețuri foarte mari, locuri puține și securizate pentru vinderea alcoolului, interdicția de a vinde alcool sub anumite vârste).

Ajungem astfel în situații ce nu doar că pot părea paradoxale, ci chiar sunt: populații (atât de) fericite, cu manifestări specifice populațiilor (atât de) nefericite. Dar da – societățile nordice sunt unele paradoxale din multe puncte de vedere, condițiile geo-climatiche punându-și puternic amprenta asupra comportamentului indivizilor și grupurilor, în special frigul, ploaia și întunericul apăsător timp de jumătate din an. În aceste condiții nu e de mirare că depresia e foarte prezentă în țările nordice, iar consumul excesiv de alcool vine de multe ori ca o cauză directă a acesteia. Iar în raport cu alte țări europene (Rusia, Belarus, Estonia, Letonia, Ungaria, Polonia) indicatorii respectivi sunt mai reduși cel mai probabil din cauza prețurilor prohibitive și a regulilor foarte stricte de comercializare.

Crearea și căutarea bunăstării, nu în sens material, ci în sens larg, ca *stare de bine*, este una dintre preocupările societăților nordice. Ajungem, astfel la ceea ce danezii numesc *hygge*. Ținând cont de clima aspră din Danemarca, *hygge* înseamnă să creezi o ambianță în care să te simți bine: să aprinzi lumânări, să aprinzi focul în șemineu, să ai pături calde și papuci pufoși, colțuri de lectură (numite *hyggekrug*), pantaloni comozi (*hyggebukser*), șosete de lână (*hyggesokker*) și ceai. Dar nu este vorba despre izolare, dimpotrivă. Danezii planifică seri *hyggelig*, în care gătesc împreună sau joacă jocuri de societate.

Dar dacă *hygge* a ajuns să aibă o componentă importantă în modul de amenajare a locuinței și de a trăi viața în interior, asta nu înseamnă că scandinavii nu tânjesc enorm după scurtele luni de vară și nu profită de fiecare mică ocazie de a petrece timp în aer liber. Și ajungem astfel la conceptul de *friluftsliv*.

Stilul de viață scandinav *friluftsliv* a fost supranumit noul *hygge*, dar de fapt el este popular în Danemarca, Norvegia și Suedia de aproape un secol. El a fost menționat pentru prima oară de Henrik Ibsen, în 1859, în poemul *På Viddene / On the Heights*, și se referă la *petrecerea timpului în aer liber*. Literal, el înseamnă *viață în aer liber* și presupune atingerea unei stări de bine mentală, spirituală și fizică prin cufundarea în natură. Așadar, cum fac scandinavii pentru ca *friluftsliv* să intre în viața lor de zi cu zi? *E la fel de simplu ca deschiderea tuturor ferestrelor pentru a lăsa aerul proaspăt să intre înăuntru*, scrie Nathalie Cornish într-un articol publicat pe Countryliving.com.¹

Janteloven (Legile lui Jante). Termenul e uneori utilizat într-un context academic pentru a explica relațiile sociale din Scandinavia, fiind acceptată ideea că, în calitate de set de norme și practici informale, acest decalog joacă un rol în societatea scandinavă. Unii cercetători îl consideră o etichetă utilă pentru descrierea comportamentelor acceptabile și adecvate din punct de vedere social în Norvegia, conceptul reflectând normele sociale de conformare. Societatea norvegiană este omogenă și egalitară, cu un accent important pe solidaritatea socială. Instituțiile sociale puternice ale statului reflectă această solidaritate, deoarece încearcă să elimine sărăcia prin redistribuirea ajutoarelor sociale și prin beneficii sociale. *Janteloven* poate deci funcționa ca o etichetă pentru normele care stau la baza statului modern.

În analiza dedicată *contextului*, cu specificitatea lui, am acordat o atenție sporită unei anumite legături între arta culinară și arta cinematografică din Țările Nordice. Ce e foarte interesant la bucătăria nordică *haute cuisine* e că ea rezultă dintr-un fel de *Dogma 95 a gastronomiei*, iar paralela cu cinematografia vine de la sine, căci *manifestul cinematografic a*

¹ Country Living, Cornish, Nathalie, What is the Scandinavian lifestyle trend 'Friluftsliv'? (13.11.2018), <https://www.countryliving.com/uk/wellbeing/a25039522/scandinavian-lifestyle-trend-friluftsliv/> (accesat la data de 21.10.2024)

produs o adevărată revoluție creativă în țările nordice, nu doar în cinematografie, ci și în gastronomie, arhitectură și design.

Nordisk K kkenmanifest / The Nordic Kitchen Manifesto a apărut la aproape un deceniu de la manifestul cinematografic din 1995 și a fost propus de cheful și antreprenorul Claus Meyer (co-fondator al restaurantului Noma), care spunea: Am fost foarte inspirat de frații din Dogma. Mi-am zis că, dacă ei au putut, și noi vom putea.²

În țările nordice gastronomia și cinematografia se intersectează și se împletesc într-un mod original și neașteptat, într-un trio de manifeste care pun bazele inovației și excelenței în domeniile respective. Căci, aș a cum remarcă Patrick Kingsley în articolul din The Guardian, *cel mai mare efect al Dogmei 95 a fost mai degrabă psihologic dec t ideologic. Timp de ani de zile, Danemarca s-a văzut pe sine ca o țară fără importanță, iar ambiția s-a diminuat în consecință. Danezii care ținteau sus erau adesea reduși la un minimum de colegii lor, în mare parte datorită unui concept cultural nordic numit legile lui Jante, care-i descurajează pe cei ce vor să iasă în evidență. Succesul Dogmei 95 a demonstrat că Danemarca – aș a mică cum este ea, cu o populație de puțin peste cinci milioane de locuitori – poate fi o forță culturală.³*

Atmosfera sufocantă din societățile evanghelice nordice e denunțată încep nd cu sec. XIX în literatură, cu Henrik Ibsen fiind poate cel mai ilustru exemplu. *Nora, Strigoii, Hedda Gabler, St lpii societății, Rața sălbatică* – sunt doar c teva din piesele în care dramaturgul norvegian denunță ipocrizia socială și religioasă, societatea osificată în reguli rigide, în spatele cărora se ascund însă păcate capitale care nu pot fi lăsate la lumină din cauza raportului de forță în familie sau societate. Ele erup însă ca un vulcan în cele din urmă, în stări și conflicte extrem de puternice, uneori ireconciliabile.

Arida intransigență protestantă – Ibsen pare că a avut o influență definitorie asupra regizorului-far al cinematografului scandinav, Ingmar Bergman. Suedezul Bergman și norvegianul Ibsen au același ADN artistic și psihologic ce vine din mediul evanghelic opresiv.

² The Guardian, Kingsley, Patrick (25.11.2012), How the Dogme Manifesto Reinvented Denmark. The Guardian. <https://www.theguardian.com/film/2012/nov/25/how-dogme-built-denmark>. (accesat la data de 08.11.2024)

³ Ibidem

În *Fanny och Alexander / Fanny și Alexander*, magicul se îmbină cu realitatea cu scopul de a submina realitatea și de a evada din ea. Realitatea – sinonimă cu un univers rigid, apăsător, o atmosferă irespirabilă de atâta închistare. Fantezia – evadarea în basm, în poveste. Bine și rău, fericire și nefericire, credință și necredință, realitate și visare – sunt temele care străbat toată opera lui Bergman, marele nume al cinematografului nordic al secolului XX și unul dintre cele mai mari ale cinematografului universal. Iar *Fanny och Alexander / Fanny și Alexander*, opera sa (pen)ultimă le reunește pe toate.

Nu putem plonja în explorarea mecanismelor scrierii unui scenariu aparținând cinematografului nordului, fără a poposi în sfera dramaturgiei nordice. Unii dintre cei mai interesanți, discutați, montați autori de teatru aparțin Țărilor Nordice, lumii înghețurilor profunde (exterioare și interioare deopotrivă). Unul dintre capitolele primei părți a tezei, își propune o identificare a acelor elemente comune celor două tipuri de scriere, caracteristice unor piese de teatru celebre sau unor scrieri teatrale emblematice și oglindite în multe din scenariile ce aparțin cinemaului nordic. Astfel, este analizată evoluția textului dramatic de la Henrik Ibsen și August Strindberg la Lars Norén și Jon Fosse.

În finalul primei părți a acestei lucrări, îmi propun o abordare mai puțin obiectivă a unui subiect pe cât de amplu, pe atât de vital în înțelegerea *contextului* în baza căruia sunt analizate, în următoarele capitole, filme și structuri narrative nordice. Lars von Trier. Cineast emblemă al Europei, al Țărilor Nordice. Cineast pe cât de apreciat, pe atât de controversat. Incomod și genial totodată. Inventiv și crud în materie de creare a emoției în spectator. Inteligent și perfid, când vine vorba de a-și ghida publicul în labirintul poveștilor cinematografice, pe care le imaginează din faza de idee și le trasează, mai apoi, cu atenție sporită la fiecare detaliu, de la scenariu, la producție și distribuție a filmului rezultat. Lui von Trier i s-au dedicat deja pagini numeroase. Teoreticieni, critici, cinești și cinefili deopotrivă au plonjat în universul filmelor sale și au generat scrieri valoroase. O teză de doctorat concentrată pe filme aparținând lumii din care el s-a desprins nu îl putea ocoli. Dar această teză nu își propune să îl fixeze ca imagine centrală a cinematografului nordice, ci, mai degrabă, ca imagine vitală în istoria personală a autoarei acestor pagini în raport cu descoperirea acestei cinematografii unice.

Cea de-a doua parte a cercetării – **Creativitatea scandinavă** – documentează modul în care scenariștii și regizorii nordici se preocupă într-un mod continuu de abordarea poveștilor dintr-o perspectivă cât mai naturală, mai sinceră, având o raportare extrem de personală la personajele și situațiile create și lăsându-se deopotrivă atrași și către zone mai puțin familiare propriului univers, pe care le abordează aparent *rece, obiectiv*, rezultatul fiind unul cât se poate de autentic și intens deopotrivă. Doi dintre cineaștii nordici care se află în balanța mai sus menționată sunt Thomas Vinterberg și Ruben Östlund. Lor le sunt dedicate două capitole importante ale lucrării, scenariile și filmele celor doi fiind studiate în profunzime.

La aproape 30 de ani după ce doi dintre cei mai influenți regizori danezi (Lars von Trier și Thomas Vinterberg) au expus celebrul Jurământ de Castitate, atrăgând atenția întregii comunități cinematografice din Europa (și nu numai) asupra filmului nordic, cinematografiile Țărilor Scandinave, Danemarcei și Islandei continuă să ofere o serie de surprize, nu atât de incitante din punct de vedere al împachetării conținutului, precum Dogma 95, dar extrem de profunde și valoroase, din punct de vedere al cercetării continue asupra unui element fundamental, extras din însăși originea Dogmei – adevărul. Plecând de la principalele tehnici de scriere scenaristică, cunoscute și studiate atât în mediul universitar, cât și în sistemele educaționale de formare profesională (training-uri, ateliere de creație, laboratoare, etc), voi studia modul în care aceste tehnici sunt aplicate, reinventate și, uneori, chiar abandonate (în beneficiul poveștii) în filmul danez și suedez.

Abordând drama psihologică, voi analiza mecanismele prin care poate fi creat un personaj, biografia, lipsa (cf. V.I. Propp), scopul, tridimensionalitatea, viața emoțională, răspunsurile emoționale ale acestuia, modul în care scenaristul își structurează ideile, selectarea acțiunilor, dialogul specific personajelor, pe baza unor studii de caz care se caracterizează printr-o abordare pe cât de onestă, pe atât de crudă și percutantă și, implicit, benefică rezultatului final.

De-a lungul carierei sale, Thomas Vinterberg nu s-a ferit din a-și construi el însuși un personaj complex, un cineast atipic și totodată atât de formal. O contradicție care nu doar că a funcționat în evoluția sa ca scenarist și regizor, dar a reușit să îl plaseze și să îl mențină între autorii de film europeni care au marcat istoria recentă a filmului european și continuă să o facă. Nu întotdeauna fuga de *schema clasică* naște produse artistice originale. În cazul lui Vinterberg și al filmelor sale (*Festen / The Celebration, Submarino, Jagten / The Hunt, Kollektivet / The*

Commune sau *Druk / Another Round*) originalitatea constă tocmai în reinventarea ca scenarist (cineast) pășind atent pe urmele bine conturate ale teoriilor consacrate în materie de scriere a unui scenariu, folosindu-se din plin de resursele specifice universului său (interior și exterior deopotrivă).

Asemenea personajelor din cel mai recent film al său – *Druk / Another Round* – Vinterberg s-a lăsat mânat de un imbold devenit, mai apoi, temă recurentă a tuturor proiectelor sale cinematografice: nevoia de-ți impune un anumit tip de risc pentru a putea redobândi curiozitatea artistică. *Festen / The Celebration* a reprezentat, inițial, o cădere liberă în gol, aparent fără niciun fel de plasă de siguranță. Însă cineastul danez a aterizat într-o nouă etapă creativă a vieții sale profesionale (căreia i se alăturau presiuni și modificări la nivel personal) în care dinții ascuțiți ai succesului și *încadrarea* de deschizător al unui anumit drum artistic, de la care lumea filmului și publicul deopotrivă nu îi mai permiteau să se abată prea curând, l-au făcut să riște totul. Prin filme-încercări, filme-manifest (fără a face parte din vreo nouă mișcare cinematografică, ci opunându-i-se celei create de el însuși), filme-judecate aspru, filme-riscante fără de care Vinterberg nu ar fi putut să se reinventeze, să recâștige curiozitatea tuturor celor care refuzau să îl despartă de *rama* impusă de Dogma 95.

Cercul creativ se închide, însă, prin continua reîntoarcere la elementul vital care unește și propulsează filmele danezului: *onestitatea*. *Druk / Another Round* e departe de a fi un film creat sub crezul Dogmei, însă e atât de aproape de esența mișcării prin anumite componente de legătură între *Vinterberg de atunci* și *Vinterberg de acum*: filmat integral din mână, clasic și totodată lipsit de liniaritate, intens emoțional și cu o permanentă senzație voită de etalare brută a unor adevăruri universale. Trecute, însă, prin filtrul unic al adevărului personal al cineastului.

Universul filmelor lui Ruben Östlund se construiește din depistarea acelor teme și acelor subiecte desprinse din sfera sociologiei (domeniu pe care cineastul îl consideră incitant și valoros și asupra căruia revine cu fiecare nou titlu al filmografiei sale).

Miza scenaristului-regizor este de a oferi spectatorului șansa unei (auto)analize minuțioase, plecând de la dezvoltarea și construcția unor personaje în deplină rezonanță cu temele pe care e interesat să le atingă și să le aprofundeze prin creația sa cinematografică. Nu atât latura psihologică a construcției unui protagonist sau a unui set de personaje (cu rol decisiv

în traiectoria protagoniștilor) este cea care îl interesează, ci latura comportamentală a acestuia, care imprimă valențe surprinzătoare trasării firelor narative.

Printr-o detașare autoimpusă de la reguli și structuri clasice de scriere scenaristică, Östlund a reușit să schițeze propriile *reguli* ale ceea ce poate fi definit ca *joc scenaristic unic*, în care eroul împrumută caracteristicile unui antierou și se scufundă apoi, treptat și definitiv, totul pe un fond aparent ludic, dar cu asumarea unui manifest dramatic.

Cu un suflu aparte, cu totul și cu totul special, rupt parcă de orice tip de abordare narativă întâlnită în cinema european contemporan, filmul islandez conține un amalgam de concepte, forme de scriitură scenaristică și abordări stilistice atipice. Astfel, cea de-a treia parte a lucrării – **Originalitatea islandeză** – îi este dedicată. O analiză a filmului nordic din zilele noastre nu numai că nu poate ocoli cinematografia islandeză contemporană, ci necesită o cercetare aprofundată a mecanismelor de construcție a poveștii cinematografice în această zonă.

Tipul de interacțiune a personajelor, studiat până la cele mai mici detalii, atenția desăvârșită acordată relațiilor care se construiesc între personaje, situațiile care creează seriile de cauze și efecte din desfășurarea acțiunii sunt câteva elemente asupra cărora mă voi opri și pe care le voi aprofunda prin analiza unor scenarii și filme nordice. Cu elemente de interes comun asupra subiectului – forța cu care personajele construiesc și distrug relații interumane profunde – studiile de caz vor etala o serie de abordări distincte asupra modului în care sunt construite structurile narative care stau la baza scenariilor analizate și vor identifica atât numitori comuni în stilurile poveștilor studiate, cât și diferențe creative vitale, născute din factori diverși, precum studiul personajelor, situațiilor și modul de redare a poveștii.

Mediul natural în care sunt plasate poveștile nordice nu doar că nu poate fi exclus dintr-o atentă analiză a rolului pe care îl are atât în procesul de creație, cât și în cel de dezvoltare a proiectelor cinematografice, dar ocupă chiar un loc special, fiind unul dintre capitolele menite să demonstreze că unele dintre cele mai răscolitoare scenarii au ca influență asupra subiectului sau modului în care sunt construite personajele decorul natural în care se desfășoară acțiunea. Tentele *gri, negre, obscure* ale poveștilor nordice își trag seva dintr-un întuneric abisal și, la pol opus, vara, din lumina perpetuă a noapților albe bântuitoare. Fără îndoială, Islanda deține un rol fruntaș în depistarea acelor construcții narative unice izvorâte din izolarea albă nesfârșită.

Lucrarea de față își propune o încercare de a demonstra că un interes comun al filmelor aparținând cinemaului islandez contemporan îl reprezintă crearea unor personaje de referință, în jurul cărora sunt construite povești ale căror structuri narative se nasc din profunda analiză atribuită protagonistului, cât și crearea acelor situații și personaje înrădăcinate sau cu greu desprinse dintr-un mediu natural cu totul aparte – decorul natural islandez și puternica senzație paradoxală a celui captiv (claustrat) în mijlocul unor nesfârșite întinderi de pământ, ape, zăpezi, păduri sau munți.

Construite cu multă migală, personajele în jurul cărora se nasc povești intense, cu sensuri adânc înrădăcinate în experiența de viață tipică a existenței de zi cu zi în peisaje geografice solitare, sunt pe cât de atent studiate de creatorii lor, pe atât de perfect integrate în cotidian și realitate, conținând straturi vizibile de realism magic, umor negru, absurd teatral.

Sunt studiate povești cinematografice islandeze, conturate în jurul unor astfel de protagoniști sau decoruri naturale. Personaje memorabile, unice și care atrag o analiză aprofundată în materie de construcție și etalare în structura narativă dobândită de autor. *Hrútar / Rams* (scenariul și regia Grímur Hákonarson, 2015), *Fúsi / Virgin Mountain* (scenariul și regia Dagur Kári, 2015), *Hjartasteinn / Heartstone* (scenariul și regia Guðmundur Arnar Guðmundsson, 2016), *Hvítur, hvítur dagur / A White, White Day* (scenariul și regia Hlynur Pálmason, 2019), *Nói albinói* (scenariul și regia Dagur Kári, 2003) sunt menite să reprezinte studii de caz pe cât de concludente, pe atât de fascinante, oferind analizei posibilitatea unei cercetări amănunțite în dezvoltarea și crearea personajelor, relațiilor create între personaje și situațiilor născute din interacțiunea lor. Relaționarea personajelor cu mediul extern – fie că e vorba de cel geografic sau social – este gestionată cu multă pricepere și reprezintă un alt pol de interes al cercetării.

Filmele islandeze *Hvítur, hvítur dagur / A White, White Day*, *Hjartasteinn / Heartstone* și *Fúsi / Virgin Mountain* au capacitatea, prin varietatea de abordări ale

mecanismului de construcție a unui personaj (fie el central sau secundar), să demonstreze cât de util și, totodată, necesar este pentru un autor de scenarii – fie el la debut, la al doilea sau la al patrulea său lungmetraj – să apeleze la un set comun de instrumente de lucru. O cunoaștere aprofundată a acestora nu duce, așa cum am putut observa, la dezvoltarea unor personaje, și implicit unor povești cinematografice schematice sau lipsite de originalitate. Din contră. Fiecare dintre cei trei cineaști islandezi reușește să manevreze setul de reguli și instrumente de construcție clasice în așa fel încât latura ce ține de motivațiile și căutările artistice ale fiecăruia dintre ei să aibă întâietate și să conducă, astfel, întreg procesul de creație.

Hlynur Pálmason, Guðmundur Arnar Guðmundsson și Dagur Kári sunt adepții unei cercetări aprofundate a universului interior și exterior al personajelor pe care își propun să le creeze și să le dezvolte mai apoi. Niciunul dintre ei nu se ferește din a fora în abisurile interioare ale protagoniștilor și pariază, apoi, pe forța cu care pot aborda creativ secvențe și momente cinematografice memorabile, bazate pe o bună cunoaștere a elementelor specifice lumii interioare a personajelor create.

De asemenea, cei trei cineaști se lasă purtați (prin atribuirea unor detalii ce țin de experiențele personale, de întâlnirile și întâmplările care i-au marcat și pe care se simt pregătiți să le includă subtil între straturile care compun personajele fictive ale scenariilor lor) către propriile adâncimi interioare, fără îngrădiri, cu mult curaj și adevăr. Astfel, munca lor se centrează pe un crez comun, care transformă cele trei filme semnate de Pálmason, Guðmundsson și Kári în reali piloni ai studiului dedicat personajului ca element fundamental în construcția scenariului: personajul e cheia fără de care ușa către universul tematic și opțiunile estetice ale cineastului nu va putea fi nicicând accesată.

Peisajul, singurătatea și izolarea joacă un rol central în cinematografia islandeză. Ele și-au pus amprenta asupra locuitorilor acestei insule, determinând reacții și moduri de acțiune pe care cei din exterior le consideră de multe ori stranii. Islandezii își au ciudățeniile lor (nu puține), iar cinematograful islandez le preia și le exploatează, fără să le explice întotdeauna, ceea ce adâncește misterul din jurul acestui popor singular.

Întinderile nesfârșite de munți, văi, râuri, lacuri și ghețari, alături de clima ostilă, fac din peisajele islandeze unele dintre cele mai spectaculoase din lume, tărâmurile de multe ori înecate

în cețuri și bântuite de creaturi fantastice, dar și cu o lumină unică, filtrată prin norii în mii de forme și nuanțe. Fie că acțiunea din filmele islandeze se petrece iarna sau vara, sentimentul copleșitor de însingurare e prezent, chiar și în filme ca *Fúsi / Virgin Mountain*, a cărui acțiune se petrece în Reykjavik, adică singura aglomerare urbană din țară. În acest film însingurarea lui Fúsi e interioară, dar în celelalte (*Hjartasteinn / Heartstone*, *Nói albinói / Noi the Albino*, *Hrútar / Rams*) ea e atât interioară (singurătatea personajelor), cât și exterioară (singurătatea comunităților izolate). Peisajul islandez și clima sub-polară joacă un rol atât de mare în acțiunile unora dintre filmele islandeze, încât ele devin personaje în sine. Sunt principalele elemente declanșatoare ale multor acțiuni, determinând personajele umane să ia anumite decizii, mai degrabă decât altele.

Împreună cu peisajele, clima și sentimentul omniprezent al izolării, umorul negru (care decurge din acestea) e cealaltă constantă din filmele islandeze. El e uneori tandru, alteori absurd până la grotesc, dar niciodată nu-l lasă indiferent pe spectator. Nu e departe de umorul sec britanic, dar are o tușă în plus, dată de specificitatea islandeză, și nu e ușor exportabil, căci unele popoare pur și simplu nu-l percep.

Referindu-se la umorul scandinav negru-absurd, producătoarea suedeză Gudrun Giddings spunea într-un interviu: *Suntem cunoscuți pentru că suntem întunecați și deprimați. Presupun că și comedia noastră poate fi văzută așa. Ne e greu să vindem comedie și nu văd ce am putea face pentru a pătrunde pe piața internațională în viitorul previzibil. E păcat, pentru că suedezii și în special danezii simt umorul sec, anglo-saxon, dar pare să fie o poveste de dragoste cu sens unic.*⁴ Întunericul poate sau nu să aibă de-a face cu rata ridicată, până nu demult, a sinuciderilor din țările nordice (Finlanda avea și cea mai mare rată a crimelor din Europa de Vest), dar cu siguranță a contribuit la umorul lor negru. Conform lui Grímur Hákonarson, această tradiție se întinde până la vechile saga islandeze și la descrierile uciderii vikingilor: *Capetele zboară și trupurile se despică. Este foarte amuzant uneori.* Situația nu e cu mult mai bună pentru cadavrele din zilele noastre,

⁴ Jones, Ema (15.10.2015). „Is Nordic Humour too Dark for the Rest of the World?”, <https://www.bbc.com/culture/article/20151012-is-nordic-humour-too-dark-for-the-rest-of-the-world/> (accesat la data de 26.10.2024)

potrivit regizorului danez Anders Thomas Jensen: *dacă există un cadavru în Danemarca, cineva o să facă o glumă despre asta.*⁵

Ca peste tot pe planetă, și în *lumea de dincolo de capătul lumii* condițiile geografice și-au pus amprenta asupra firii și obiceiurilor locuitorilor. Singurătatea e poate cel mai prezent sentiment în cinematograful islandez, dar ea nu e resimțită neapărat în mod negativ, căci face parte din ADN-ul islandez. Singurătatea *este*, pur și simplu. Dincolo de judecăți de valoare – apăsătoare, copleșitoare – singurătatea islandeză doar *este*. E ceva mai degrabă cantitativ, decât calitativ. Cu o populație atât de redusă și rarefiată, singurătatea islandeză e o stare de spirit.

Din toate aceste componente rezultă o cinematografie cu o personalitate puternică, ce s-a afirmat serios în ultimii ani în afara Islandei. O cinematografie singulară, cu o tușă specifică, pur islandeză, a cărei singularitate provine direct din singularitatea acestui popor.

Filmul nordic conține o serie de elemente (stilistice, vizuale, de scenariu) pe cât de specifice, pe atât de benefice ca material didactic eficient. O abordare aprofundată a modului în care iau naștere poveștile nordice poate deveni un motor creativ motivațional, calibrat pe tipicul societății și mediului geografic din care face parte scenaristul / regizorul, cu un set de *ustensile* teoretice menite să poată fi aplicate pe noi creații cinematografice, la nivel global.

O poveste cinematografică este mereu influențată de o serie de factori externi. În cazul filmului nordic paleta este una pe cât de vastă, pe atât de profundă. Cineaștii nordici apelează, cu rezultate evidente și memorabile, la fiecare element specific societății, climei, ritmului de viață tipic nordului. Și, astfel, structurile narrative ce stau la baza unor construcții cinematografice unice se nasc din atenta utilizare a acelor particularități ce caracterizează exclusiv Țările Nordice.

⁵ Jones, Ema (15.10.2015). „Is Nordic Humour too Dark for the Rest of the World?”, <https://www.bbc.com/culture/article/20151012-is-nordic-humour-too-dark-for-the-rest-of-the-world/> (accesat la data de 26.10.2024)

Structuri narrative în filmul nordic contemporan își propune să cuprindă o analiză cât mai eficientă și aplicabilă în mediul universitar, având ca scop și transformarea sa într-un instrument de cercetare oferit tinerilor studenți scenariști sau regizori. Structurile narrative analizate în cadrul lucrării se vor alătura studiilor existente în teoria scenariului, studiate în cursurile de specialitate. Structurile narrative specifice cinemaului nordic pot reprezenta zone de interes și, mai apoi, zone de abordare creativă și artistică pentru cei aflați într-un proces de formare activ.

Bibliografie

- Agopian, Ana – Scenariul ca specie literară, teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Litere, 2017
- Argentini, Paul – Elements of Style for Screenwriters, Lone Eagle Publishing Co., US, 1998
- Aristotel – Poetica, Tiparul Universitar, 1940
- Bazin, Andre - Ce este cinematograful?, UNATC Press. 2014
- Bergman, Ingmar – Imagini. Viața mea în film, Editura Nemira, 2022
- Berlogea, Ileana; Cucu, Silvia; Nicoară, Eugen – Istoria teatrului universal, vol 21, Editura didactică și pedagogică, 1982
- Booth, K. – The Almost Nearly Perfect People: Behind the Myth of the Scandinavian Utopia, London: Vintage, 2015
- Bremond, Claude – Logica povestirii, editura Univers, București, 1981
- Campbell, Joseph - The Hero with a Thousand Faces, Princetown, N.J. : Princeton University Press, 1972
- Carabăț, Dumitru – De la cuvânt la imagine, Editura Meridiane, București, 1987
- Carabăț, Dumitru – Studii de tipologie filmică, București, Editura Fundației Pro, 2000
- Carabăț, Dumitru – Spre o poetică a scenariului cinematografic, editura PRO, 1997
- Collider, Brown, Phil (12.09.2012) TIFF 2012: Thomas Vinterberg Talks The Hunt, Similarities Between The Celebration and Melancholia, the Dogme Movement Legacy and More: <https://collider.com/thomas-vinterberg-the-hunt-interview/> (accesat la data de 20.05.2021)
- Drâmba, Ovidiu – Henrik Ibsen, fondatorul teatrului modern; prefață la volumul Henrik Ibsen – Teatru în trei volume / Volumul I, Editura pentru Literatură Universală, București, 1966

Esslin, Martin – Teatrul absurdului, versiune în limba româna de Alina Nelega, Editura Unitext, București, 2009

Field, Syd – Screenplay – The Foundations of Screenwriting, Dell Publishing, US 1994

Field, Syd – The screen-writer’s workbook, New York, Dell Publishing, 1984

Field, Syd – The screenwriter’s problem solver, New York, Dell Publishing, 1998

Gerould, Daniel - Theatre. Theory, Theatre, Applause Theatre & cinema Books, 2003

Kelly, Richard - The Name of This Book Is Dogme95, Faber and Faber, London, 2000

King, Viki – How to write a movie in 21 days, HarperPerennial, 1988

Maras, Steven - Screenwriting – History, Theory and Practice, Wallflower press, 2009

McKee, Robert - Story (Story: Substance, Structure, Style and the Principles of Screenwriting), 1997

Murakami, Haruki – Meseria de romancier, editura Polirom, 2016

Pandolfi, Vito – Istoria teatrului universal, vol 4, Editura Meridiane 1971

Propp, V.I. – Morfologia basmului, editura Univers, 1970

Seeger, Linda – Making a good script great, Samuel French Trade Publishing, 1994

Seeger, Linda – Creating Unforgettable Characters, New York, Henry Holt and Company, 1990

Seeger, Linda – And The Best Screenplay Goes To, Michael Wiese Productions, 2008

Show, Bernard – Inovația tehnică în piesele lui Ibsen, în Antologia Arta Teatrului de Michaela Tonitza Iordache și George Banu, Editura Nemira, 2024

Soila, Tytti – The Cinema of Scandinavia, Wallflower Press, 1951

Stam, Robert – New Vocabularies in Film Semiotics, editura: Routledge

Strindberg, August – Vivisecțiile, în Arta teatrului. Antologie Michaela Tonitza Iordache și George Banu, Editura Neamira, București 2004

Tasker, Yvonne - Fifty Contemporary Filmmakers, Routledge, 2002

Thomsen Brits, Louisa: The Book of Hygge: The Danish Art of Contentment, Comfort, and Connection. ed. Plume, SUA, 2017

Thomson, C. Claire – Thomas Vinterberg's Festen (The Celebration), University of Washington Press, 2013

Thompson, Kristin. Bordwell, David. „Film History: An Introduction, Third Edition”. McGraw Hill. 2009

Vartic, Ion, *Ibsen și teatrul invizibil*, Ed, Didactică și Pedagogică, București, 1995

Wiking, Meik – Mica Enciclopedie Hygge / Rețeta daneză a fericiei, Editura Litera, București, 2019

Wiking, Meik – Mica Enciclopedie Lykke/ În căutarea celor mai fericiți oameni din lume, Editura Litera, București, 2019

Yorke, John – Into the Woods – How Stories Work and Why We Tell Them, Penguin Random House UK, 2013

Periodice

Brătan, Laurențiu – Revista 22, nr. 714 / 11.11.2003

Brown, Royal S. (Summer 20025). „Fanny and Alexander”. Cineaste. Vol. 30, nr. 3

WEB

92nd Street Y, Another Round: Thomas Vinterberg and Tobias Lindholm with Annette Insdorf for Reel Pieces at 92Y: <https://www.youtube.com/watch?v=IGePVxfBnys> (accesat la data de 29.05.2021)

Acoperișul de sticlă, Para, Alexandra (14.11.2015). „Despre oameni și oi (Hrútar) – un film islandez fermecător, cu umor & more”, <https://www.acoperisuldesticla.ro/film/cronici/despre-oameni-si-oi-hrutar-un-film-islandez-fermecator-cu-umor-more-2683>. (27.10.2024)

BBC, Jones, Ema (15.10.2015). „Is Nordic Humour too Dark for the Rest of the World?”, <https://www.bbc.com/culture/article/20151012-is-nordic-humour-too-dark-for-the-rest-of-the-world> / (accesat la data de 26.10.2024)

British Film Institute, Rams director Grímur Hákonarson Q&A:

<https://www.facebook.com/BritishFilmInstitute/videos/rams-director-gr%C3%ADmur-h%C3%A1konarson-qa/1101228573252634/> (20.10.2024)

BOMB Magazine, Mackinney, Maria (01.01.1999) - Thomas Vinterberg Interview by Maria - <https://bombmagazine.org/articles/thomas-vinterberg/> (accesat la data de 18.05.2021)

Cinema Scandinavia, Nordic Film Days: Dagur Kari & Gunnar Jonsson (Virgin Mountain) (part 2): <https://www.youtube.com/watch?v=Z1Fn7ToXBvU> (accesat la data de 22.01.2021)

Cinemagia: <https://www.cinemagia.ro/filme/noi-albinoi-noi-albinosul-12009/articol/10245>.
(accesat la data de 29.10.2024)

Collider, Roberts, Sheila (24.10.2014), Ruben Östlund and Johannes Kuhnke Talk Force Majeure, Filming the Avalanche Scene, Doing 30 to 50 Takes and More: <https://collider.com/ruben-ostlund-johannes-kuhnke-force-majeure-interview/> (accesat la data de 15.01.2022)

Country Living, Cornish, Nathalie, What is the Scandinavian lifestyle trend 'Friluftsliv'? (13.11.2018), <https://www.countryliving.com/uk/wellbeing/a25039522/scandinavian-lifestyle-trend-friluftsliv/> (accesat la data de 21.10.2024)

CNN, Page Thomas (23.04.2021), Another Round: How a film about a drinking experiment became a life-affirming Oscars hit: <https://edition.cnn.com/style/article/thomas-vinterberg-interview-another-round-spc-intl/index.html> (accesat la data de 30.05.2021)

Danish Film Institute, Mitchell, Wendy (24.09.2016), Boyhood Memories: <https://www.dfi.dk/en/english/boyhood-memories> (accesat la data de 17.01.2021)

Digi 24, Lazăr, Mihnea (16.12.2023), „Frunze căzătoare”: un film chinuitor despre singurătate și curajul de a te îndrăgosti când ești căzut în depresie. / <https://www.digi24.ro/magazin/timp-liber/frunze-cazatoare-un-film-chinuator-despre-singuratate-si-curajul-de-a-te-indragosti-cand-esti-cazut-in-depresie-2614855> / (accesat la data de 25.10.2024)

Dogme95.dk, Jensen, Bo Green, Interview with Thomas Vinterberg, <http://www.dogme95.dk/interviews/interview-with-thomas-vinterberg/> (accesat la data de 19.05.2021)

Enciclopedia Mierii: <https://terra-mellis.org/ro/miere-islandeza/> (accesat la data de 26.10.2024)

FESTEN – Thomas Vinterberg, cast & crew looking back – a Behind the Scenes Documentary - <https://www.youtube.com/watch?v=TMqxgxdgCIc> (accesat la data de 14.05.2021)

Film Comment, Myers, Emma (07.03.2016), Berlin Interview : Thomas Vinterberg:
<https://www.filmcomment.com/blog/interview-thomas-vinterberg/> (accesat la data de 21.05.2021)

Film Comment, Lucca, Violet (21.10.2014), Interview: Ruben Östlund:
<https://www.filmcomment.com/blog/interview-ruben-oestlund/> (accesat la data de 19.01.2022)

Filmmaker Magazine, Rizov, Vadim (05.02.2015), "I Have One Camera Position Each Day": *Force Majeure* Director Ruben Östlund: https://filmmakermagazine.com/92967-i-have-one-camera-position-each-day-force-majeure-director-ruben-ostlund/#.YemNi_FBzOQ (accesat la data de 17.01.2022)

fwdBV, Galeș, Antoaneta (26.09.2016), Selgros și legile lui Jante, sau despre modelul scandinav al binelui colectiv, <https://fwdbv.ro/selgros-si-legile-lui-jante-sau-despre-modelul-scandinav-al-binelui-colectiv/> (accesat la data de 22.10.2024)

Kino TV, Virgin Mountain interview: "Outsiders are more interesting than Superman"
: <https://www.youtube.com/watch?v=1naOf4F18WE> (accesat la data de 19.01.2021)

Louisiana Channel, Thomas Vinterberg about a scene by Bergman (20.06.2017):
<https://channel.louisiana.dk/video/thomas-vinterberg-about-scene-bergman> (accesat la data de 21.05.2021)

Mads Mikkelsen and Thomas Vinterberg talk to Guillermo del Toro about Another Round:
<https://www.youtube.com/watch?v=c5DDe7hFVcs> (accesat la data de 29.05.2021)

MasterClass.com, Judy Blume teaches writing: <https://www.masterclass.com/classes/judy-blume-teaches-writing> (accesat la data de 10.03.2021)

MasterClass.com, Neil Gaiman teaches the art of storytelling:
<https://www.masterclass.com/classes/neil-gaiman-teaches-the-art-of-storytelling> (accesat la data de 12.03.2021)

Mubi, Goi, Leonardo (18.05.2019), Cannes Correspondences #4: Struggling for Justice, Overcoming Grief: <https://mubi.com/notebook/posts/cannes-correspondences-4-struggling-for-justice-overcoming-grief> (accesat la 13.02.2021)

Mubi, Goi, Leonardo (18.06.2019), White Days, Broken Men: A Conversation with Hlynur Pálmason: <https://mubi.com/notebook/posts/white-days-broken-men-a-conversation-with-hlynur-palmason> (accesat la data de 04.02.2021)

Politiken.dk, Lelner, J. and K. Fabler (23.06.2008), ‘Janteloven er en undskyldning’, <https://politiken.dk/danmark/art5606448/Janteloven-er-en-undskyldning> (accesat la data de 22.10.2024)

P.O.V. No 10 – Schantz Lauridsen, Palle The Celebration: Classical Drama and Docu Soap Style - https://pov.imv.au.dk/Issue_10/section_3/artc1A.html (accesat la data de 15.05.2021)

Radio Eins, Berlinale Nighttalk mit Dagur Kari und Gunnar Jonsson "Virgin Mountain": <https://www.youtube.com/watch?v=jZoBLzLQrKI> (accesat la data de 18.01.2021)

Science Focus, Ben-Shahar, Tal (21.11.2021), Happiness Studies - <https://www.sciencefocus.com/the-human-body/five-things-to-be-happy> (accesat la data de 21.10.2024)

The Guardian, Kingsley, Patrick (25.11.2012), How the Dogme Manifesto Reinvented Denmark, <https://www.theguardian.com/film/2012/nov/25/how-dogme-built-denmark> (accesat la data de 08.11.2024)

The Guardian, Cooke, Rachel (17.07.2016), Danish Director Thomas Vinterberg: To some extent I understand Brexit, <https://www.theguardian.com/film/2016/jul/17/thomas-vinterberg-interview-the-commune-kollektivet-brexit> (2016) (accesat la data 10.05.2021)

The Guardian, Kermode, Mark (18.03.2018), The Square review – an archly entertaining swipe at the art world - <https://www.theguardian.com/film/2018/mar/18/the-square-review-ruben-ostlund-cannes-palme-dor> (accesat la data de 16.01.2022)

TIFF Originals, Toronto Intl. Film Festival, Another Round Q&A with Thomas Vinterberg, Mads Mikkelsen | TIFF 2020: <https://www.youtube.com/watch?v=4pxov3GFgkg> (accesat la data de 29.05.2021)

Nordik Simit, Eminoglu, Emre (07.12.2016), Interview: Guðmundur Arnar Guðmundsson: <https://nordiksimit.org/en/2016/12/interview-gudmundur-arnar-gudmundsson/> (accesat la data de 28.01.2021)

Senses of Cinema, Rhys, Graham (12.2000), Dancer in the Dark: <https://www.sensesofcinema.com/2000/current-releases-11/dancer/> (accesat la data de 12.10.2024)

Show, Bernard, The Quintessence of Ibsenism <https://ia801306.us.archive.org/19/items/quintessenceofib00shawrich/quintessenceofib00shawrich.pdf>, (accesat la data de 10.11.2023)

Slant Magazine, Macfarlane, Steve (14.01.2015), Interview: Ruben Östlund Talks *Force Majeure*: <https://www.slantmagazine.com/film/interview-ruben-ostlund/> (accesat la data de 07.01.2022)

The Brooklyn Rail, Svich, Caridad (06.2004), Trusting in theater with Jon Fosse, <https://brooklynrail.org/2004/06/theater/fosse/> (accesat la 04.04.2023)

The New Nordic Food Manifesto: <https://www.norden.org/en/information/new-nordic-food-manifesto>. (accesat la data de 08.11.2024)

Senses of Cinema, Rhys, Graham (12.2000), Dancer in the Dark: <https://www.sensesofcinema.com/2000/current-releases-11/dancer/> (accesat la data de 12.10.2024)

Sahlgrenska University Hospital (29.11.2017), o conversație dedicată membrilor staffului din cadrul Clinicii de Psihiatrie a Sahlgrenska University Hospital cu Ruben Östlund, Per Magnus

Johansson și Tobias Nordin, <https://www.youtube.com/watch?v=Gk8tYh75lGA> –(accesat la data de 20.01.2022)

Variety, Lang, Jamie (10.12.2016), Iceland's Next Generation of Filmmakers Gains New Entrant in Guðmundur Arnar Guðmundsson With Debut Heartstone:
<https://variety.com/2016/film/festivals/gudmundur-gudmundsson-heartstone-iceland-new-director-generation-1201938928/> (accesat la data de 17.01.2021)

Variety, Lodge, Guy (05.07.2016), Film Review: Heartstone:
<https://variety.com/2016/film/reviews/heartstone-review-1201851129/> (accesat la data de 10.01.2021)

VPRO Cinema, Thomas Vinterberg looking back on Festen (04.08.2015):

World Happiness Report, <https://worldhappiness.report>, (accesat la data de 21.10.2024)

World Happiness Report, <https://worldhappiness.report/ed/2024/happiness-of-the-younger-the-older-and-those-in-between/#ranking-of-happiness-2021-2023>, (accesat la data de 21.10.2024)

World Population Review, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/alcoholism-by-country>,(accesat la data de 21.10.2024)